

УДК 821.111 (73)

ШИМЧИШИН М. М.

**ЗОБРАЖЕННЯ УРБАНІСТИЧНОЇ СУБ'ЄКТНОСТІ В РОМАНАХ
ПИСЬМЕННИКІВ ГАРЛЕМСЬКОГО РЕНЕСАНСУ
(Р. ФІШЕР «МУРИ ЄРИХОНУ», Л. Г'ЮЗ «СМІХ КРІЗЬ СЛЬОЗИ»,
В. ТЕРМЕН «ЧИМ ЧОРНІША ЧОРНИЦЯ...»,
К. МАККЕЙ «ДОДОМУ ДО ГАРЛЕМА»)**

У статті проаналізовано особливості оприявлення урбаністичного локусу та урбаністичної суб'єктності у художньому дискурсі Гарлемського ренесансу, що є літературно-мистецьким явищем першої третини ХХ століття, у процесі якого відбувся розвій афро-американського красного письменства, музики та малярства. Місто зображене як локус для втечі від рабського минулого, як простір для самореалізації, як карнавал, де практикуються мистецькі традиції чорношкірих американців, а також як інструмент контролю за расовим тілом.

Ключові слова: Гарлемський ренесанс, урбаністичний локус, афро-американська ідентичність, афро-американська літературна традиція.

На початку ХХ століття звернення афро-американських митців до локусу міста відповідало не лише загальним суспільно-політичним зрушенням, що відбувалися на той час, насамперед трансформації США з аграрної на промислову країну, але й змінам у художньому дискурсі. Місто набуло провідного значення у творчості європейських та американських модерністів. Мегаполіс займає чільне місце в романах Луї Арагона «Паризький селянин» (1926), Дж. Дос Пасоса «Мангеттен» (1925), А. Дьобліна «Берлін, Александрпляц» (1929), Дж. Джойса «Улісс» (1922) та багатьох інших. Фільми Фріца Ланга «Метрополія» (1926) та «М» (1931) зосереджені на природі взаємодії міста й індивідуума. Більш експериментаторськими були стрічки Дзиги Вертова «Людина з кіноапаратом» (1929) та Вальтера Рутмана «Берлін, симфонія великого

міста» (1927), де передана поетика щоденного міського життя. Д. Гардінг слушно зауважує, що «емпіричне місто та його суб'єктивний образ у західній культурі завжди існували радше як складне та тривале місце сходження різних інтересів, аніж як логічна та концептуально чітка ідея» [10, IX]. Письменники, як правило, використовували образи славетних міст минулого та теперішнього аби «легітимізувати свою боротьбу за культурний вплив» [10, X]. Досліджуючи процес формування міської ідентичності доби модернізму, Д. Гардінг стверджує, що для нього характерним було не протиставлення центру та маргінесу, а *гібридизація* ідентичності через поєднання в ній різних культурних парадигм. Р. Вільямс у праці «Село та місто» [21] зазначає, що відмінності між селом та містом існували здавна, на їхній основі сформувалися певні стереотипи, які виникають у людській уяві кожного разу, коли ми говоримо про ці локуси. Зокрема село традиційно асоціюється зі спокоєм, безпосередністю та доброчесністю, а місто – із шумом, комунікацією, поспіхом та прогресом. Р. Вільямс, подібно до Д. Гардінга, розкритикував ідею протиставлення села та міста, вказавши на те, що воно зумовлює напруження й непорозуміння у суспільстві. Насправді ж, на думку дослідника, уявлення про сільський та міський способи життя є всього лиш «міфом, який функціонує як пам'ять». Звідси «контраст між селом та містом – одна з основних форм, через яку ми досягаємо центральну сутність нашого буття та яка спричинює кризи нашого суспільства» [21, 289]. Автор натомість наголошує на постійному взаємозв'язку між містом та селом, на їхній взаємній обумовленості. В аналізі зображення досвіду міського та сільського життя в англійській літературі Р. Вільямс приходять до висновку, що «надзвичайна цікавість англійців до села, до способу його життя у процесі бурхливих змін (Промислова революція та аграрний капіталізм – М. Ш.) не згасала, а навпаки зростала; і навіть тоді, коли в суспільстві запанував міський спосіб життя, сільська тематика продовжувала домінувати в англійській літературі ще одне покоління. Більше того в ХХ столітті, в часи індустріалізації та урбанізації, форми минулого світогляду й

досвіду все ще залишаються актуальними» [21, 2]. На початку ХХ століття в художньому дискурсі міський локус функціонував як простір відображення нової урбаністичної свідомості і паралельно як вербалізація розгубленості індивідуума перед стрімким технічним поступом. Невротична модерністська особистість почувалася мізерною, розчавленою, розчиненою чи загубленою у натовпі мегаполісу. Крім того наукові відкриття та технічні новинки початку ХХ століття суттєво впливали на свідомість індивідуума.

Дискурс міста займає важливе місце в афро-американській літературній традиції. Як зазначають дослідники Й. Гакутані та Р. Батлер, однією з ознак афро-американського письменства є перегляд анти-урбаністичної домінанти, що характерна для мейнстримівської американської літератури. «Якщо рефлексивне бажання втекти від складнощів та гаданої корупції міст до ідеалізованих неміських просторів таких, як куперівський захід, ліси Торо, моря Мелвілла, широка дорога Вітмена й твенівська річка, властиве нашій класичній літературі, то зовсім протилежне характерне для афро-американських художніх текстів» [9, 9]. А. Барака у статті «Література чорношкірих та афро-американська нація: урбаністичний голос» («Black Literature and the Afro-American Nation: the Urban Voice») стверджував, що з часів Гарлемського ренесансу література чорношкірих була «urban shaped» і сприяла творенню «негритянської урбаністичної свідомості» [2, 8]. Особливість міського простору в романах афро-американських письменників полягає у зображенні його через локус расового гетто, де відмежовані від урбаністичного центру, чорношкірі дотримуються провінційного способу життя. Від початку в негритянському художньому дискурсі північне місто функціонувало як антитеза до уярмленого південного простору. Наприклад, Р. Батлер вважає, що твір Ф. Дугласа «Життя та часи Фредеріка Дугласа» є парадигматичним текстом в афро-американській літературі «оскільки автор різко заперечив пасторальну перспективу американського літературного мейнстриму і запропонував чорношкірим письменникам новий напрям розвитку, що мав урбаністичний характер» [3, 22]. Змалювання урбаністичного центру в афро-американській літературі не

зводиться до певного стереотипу. Це стосується і художнього образу Гарлема, оприявленого, зокрема, в романах чорношкірих письменників початку ХХ століття. Незважаючи на те, що вони творили в один часовий період, їхні літературні версії першого негритянського міста відрізняються між собою. Зокрема, Д. Гібсон наголошує, що урбаністичний простір, змальований у романах гарлемців, неможливо звести до двох спрощених парадигм добра і зла. «Парадокс має місце лише в тому випадку, якщо ми вважаємо місто якоюсь конкретною річчю. Визнання його багатоманітності робить місто контрастним, але не парадоксальним» [7, 39]. Урбаністична література Гарлемського ренесансу сприяла подальшому неоднозначному зображенню міста в афро-американській літературі. Т. Моррісон при аналізі міста у контексті афро-американського досвіду зауважує, що, як правило, чорношкірі почуваються у ньому як чужинці, а не як активні жителі, адже все, що оточує їх, створено білими. Відтак негритянські райони у великих урбаністичних центрах уособлюють містечковий спосіб життя, який дає чорношкірим відчуття захищеності та безпеки. Авторка пояснює, що в найбільшому місті чорношкірих – Гарлемі – соціальний устрій залишався провінційним. «Лікарні, школи та будівлі, в яких вони жили, не були засновані чи збудовані їхніми (чорношкірими – М. Ш.) власними людьми, але взаємовідносини між ними залишалися клановими, бо саме в клані існували радість та почуття безпеки» [17, 38].

В афро-американській літературній традиції локус міста та міського життя чорношкірих почав домінувати у творах письменників другої половини ХІХ століття. Зокрема П. Л. Данбар у романі «Розвага богів» (1902) уперше серед негритянських митців звернувся до зображення життя Гарлема, а також проблем міграції афроамериканців з Півдня на Північ. У збірках коротких оповідань Ч. Чеснатта «Чарівниця» (1899) та «Дружина його молодості й інші оповідання про расовий бар'єр» (1899) знаходимо розвинуті художні образи містян. Твори цих письменників стали своєрідним містком між літературою періоду до Громадянської війни та Гарлемським

ренесансом. Змалювання північних міських локусів у текстах письменників кінця ХІХ століття відрізнялося від тих, що знаходимо у творах письменників-гарлемців. Насамперед тому, що на кінець ХІХ століття в північній частині США ще не було великих негритянських громад, таких, які згодом виникли через Велику міграцію. По-друге, письменники епохи модерну, на відміну від своїх попередників, не романтизували мегаполіса, а, навпаки, застановлялися над його негативними впливами на людину, її дегуманізацією, зчерствінням та перетворенням на своєрідний гвинтик міста-монстра.

Процес взаємодії міста та його новоприбульця детально проаналізовано в романі П. Л. Данбара «Розвага богів» [4]. Автор так описав динаміку почуттів, які переживає житель провінції при першій зустрічі з містом: «Для маргінала, темного та чужого, що вперше приїхав до Нью-Йорка, місто подарує почуття і радості, і смутку» [4, 49]. З одного боку, міркує далі оповідач, мігрант захоплюється величезними будівлями, освітленням мегаполісу. З іншого – відчуває сум за покинутим домом та ріднею. Спочатку він гірко вражений індиферентністю натовпу, а тому самотність огортає його душу; для нього «місто – жорстоке, холодне та бездушне» [4, 49]. Проте згодом, подолавши відчуття ностальгії та відчуженості, мігрант починає закохуватися в місто, відчувати справжню насолоду від життя в ньому. Один з персонажів роману «Розвага богів» – Джо Гамільтон, хоча й свідомий своєї глибокої провінційності у порівнянні з юнаками, за якими спостерігає з вікна помешкання, прагне якнайшвидше стати частиною Нью-Йорка. Хлопець захоплюється безпосередністю, оптимізмом та впевненістю своїх однолітків. Р. Джексон та Дж. Стюарт з цього приводу стверджують, що прагнення жителів сільської місцевості мігрувати до урбаністичних центрів та проживати в них психологічно пояснюється «бажанням маргінальних груп стати центральними та асоціюватися з членами панівної чи мейнстримівської культури» [14, 5]. П. Л. Данбар наголосив на тому, що на Півночі індивідуум важко переживає відсутність рідної спільноти, «духу спільноти», колапс

домашнього стилю життя, відмирання старих традицій та моральних цінностей. Перехід до міського способу буття, норм поведінки та особливо альєнованість особистості зумовлюють психологічні кризи персонажів, часто навіть нездатність вижити в якісно новому просторі. Так, у романі «Розвага богів» молодий Гамільтон стає п'яницею та злочинцем, а його сестра – танцівницею та повією. Зрештою подружжя Гамільтонів повертається назад на Південь, єдине місце, яке вони можуть назвати домом. Місто принесло їм лише нещастя та забрало у них дітей. Традиція змалювання мегаполіса суттєво трансформована у романах письменників Негритянського відродження. Персонажі, хоч і зазнають нещастя та кривд у процесі своєї інтеграції в урбаністичний простір, проте не здаються, не покидають місто на користь південного простору.

Характерною ознакою романів Гарлемського періоду про місто є початкове розчарування чорношкірих мігрантів. Адже вони прибували в північні мегаполіси з уже сформованими стереотипами про «рай міського життя», а те, що бачили, було далеким від омріяних картин. Головний персонаж роману Л. Г'юза «Сміх крізь сльози» після першого знайомства з Чикаго роздумує: «Отже, це був Чикаго, де будинки мали бути як вежі, а озеро – як море... Стейт стріт, найдовша негритянська вулиця у світі, де люди завжди щасливі, вогні – яскраві, і де можна знайти найкращих темношкірих жінок на землі – про все це розповідали чоловіки у Стентоні» [12, 287]. Проте міф про велике місто розсіюється його реаліями. Джілліс з оповідання Рудольфа Фішера «Місто прихистку» («The City of Refuge») [5] теж має попередньо виплеканий образ чорношкірого району Нью-Йорка: «У Гарлемі чорний ставав білим. Ви мали права, які ніхто не міг у вас відібрати; ви мали привілеї, які охоронялися законом. І ще ви мали гроші. Кожен мав гроші у Гарлемі. Адже це була земля достатку» [5, 36]. Гарлем є локусом втечі та схованкою для Джілліса, який втік з Півдня, щоб уникнути небезпеки лінчування за вбивство білого. Страх перед фізичним покаранням чи тортурами виступає основним фактором міграції чорношкірих з Півдня на

Північ у романах письменників-гарлемців, так само, як і у творах майже всіх афро-американських письменників ХХ століття. Попри амбітні наміри стати поліцейським, щоб «запроторити всіх білих за ґрати» [5, 41], Джіллліс через свою наївність, щирість, безпосередність та необізнаність з пороками міського життя сам потрапляє у в'язницю. Автор продемонстрував неготовність прибульців відчитувати міські реалії. Адже їхня система цінностей, коди поведінки, природа та манера взаємовідносин з людьми цілком відрізнялися від урбаністичних. Прірва між світобаченням та переконаннями маргінальної особистості й містянина зумовлює суттєві екзистенційні проблеми для обох. Інтуїція та довірливість найчастіше підводять міських прибульців. Коди поведінки, які вони засвоїли у своїх громадах, не спрацьовують в урбаністичному локусі, де кожен бореться за своє виживання. Життя – жорстоке та немилосердне для тих, що сприймають його в рожевому світлі. Розгублена та дезорієнтована в міському просторі людина з сільського Півдня важко адаптується, але не має відваги визнати свою поразку.

А. Локк писав про складнощі при звичаєння мігранта: «Залізничний квиток та валіза, подібно до Багдадського килиму, переносили негра-селянина з бавовникового поля та ферми до серця найбільш складної урбаністичної цивілізації. Тут у масі він повинен був пережити і дійсно переживав стрибок двох поколінь у соціально-економічному житті, та століття чи більше в цивілізації» [15, 630]. Оповідання «Місто прихистку» розпочинається влучним описом шокового стану прибульця: «Засліплений несподіваним денним світлом, Кінг Соломон Джіллліс стояв здивований. Станція метро, довгий коридор з білими стінами, автомат для жетонів, якого не оминати, страшний потяг – він почувався ніби в пащі парового екскаватора, стиснутий разом з іншими безпомічними грудками землі, поглинутий на якийсь час, і нарешті різко викинутий. Було чути якісь дивні та жахливі звуки: «Нью-Йорк! Вокзал Пенн – потяг далі не їде!» «Носій, гей, носій?» Шаркотіння тисяч підшов, цокотіння тисяч підборів, незліченні перегуки. Постріли рушниці – ні, клацання

турнікету. «Вкиньте монету!» «Гарлем? Звичайно. Цей бік. Наступний потяг». Ледь чутний грім, приближається. Вищання навали вогняних гостей пекла, немилосердне, захоплююче. Двері вагонів гуркочуть, розсуваються, грюкають, відкриваються.... Знову турнікети. Іона виринає з черева кита» [5, 35]. Настрашений та розгублений перед технічним поступом міста головний персонаж відчуває полегшення, коли нарешті йому вдається потрапити в «омріяну землю». Гарлем – безпечна, на його думку, територія, адже тут проживають люди його раси. Проте не так усе просто в місті, де кожен намагається вижити. Людина та її поведінка змінюються на вимогу дійсності. Зрештою Джілліс стає жертвою чорношкірого наркоторговця, який чатує на наївних прибульців з Півдня.

Місто – це не лише зміна зовнішніх ознак: висотні будинки, метрополітен, натовп; це не просто можливість знайти кращі умови існування чи зреалізувати себе; для афро-американського мігранта з Півдня – це найперше розкріпачення та звільнення від страху тілесного покарання. Адже, як зазначає Ф. Гріффін, «Насильство як каталізатор міграції є лейтмотивом у міграційних наративах афро-американських митців. І хоча причини, жертви та гнобителі постійно змінюються, оскільки історична та культурна інтерпретації обумовлені різними соціальними й політичними реаліями, принцип залишається один: у творчості чорношкірих художників та письменників систематичні форми насилля над чорношкірим тілом стають головною причиною втечі з Півдня» [8, 45]. Північний локус не позбавлений дискримінаційного тиску, який переважно набирає форм морального пригнічення: труднощі знайти працю через колір шкіри, низькооплачувана чи некваліфікована робота навіть для тих, що мають добру освіту, брутальність поліції, визначені локуси для проживання та розваг. Епізоди упослідження чорношкірих на Півночі присутні в романах Гарлемського періоду. Вони таким чином деконструють локус міста як місця свободи індивідуума.

Нормалізація поведінки та способу життя чорношкірих південців відповідно до звичок та манер містян була одним зі шляхів упокорення «неслухняних» тіл міських новоприбульців. Останні почували страх бути покараними через хибність своїх вчинків. Їхня «невідповідна» поведінка могла спричинити байдужість, приниження, позбавлення посади, презирство чи зневагу з боку більшості. Міська мода та коди поведінки функціонують як заперечення сільської культури. Таким чином мігранти найперше намагаються змінити свій зовнішній вигляд на догоду смакам урбаністичної маси. Головна героїня роману В. Термена «Чим чорніша чорниця...» [20] – Емма Лу – перед тим, як іти на співбесіду з роботодавцем, пригадує, що в одному з офісів бачила, як секретарка припудрювала блиск на обличчі перед зустріччю з начальником. Дівчина поступає так само.

Міський локус – це простір, де новоприбулець відчувається *чужинцем*, відірваний від свого коріння та минулого, він відчайдушно шукає власне місце в новому просторі. Втрата рідної домівки – одна з головних причин його душевного неспокою. Наймане житло, а для більшості афроамериканців, що прибували до великих міст, це були переважно малесенькі кімнатки без окремої кухні та зручностей, часто вони могли бути й прохідними, вже не виконувало функції безпечного та затишного місця. Навпаки, часто міське помешкання описується як гнітюче, тиснуче, як тимчасова зупинка індивідуума. Втрата дому породжує у новоприбульця відчуття нестабільності та незахищеності. Легкість, з якою мігранти змінюють одне помешкання на інше, засвідчує їхню внутрішню розгубленість. Наприклад, постійна зміна квартир Еммою Лу в романі «Чим чорніша чорниця...» експлікує пошук дівчиною своєї ніші в хаосі міського буття.

Паралельно до міського локусу важливу роль в афро-американській літературній традиції загалом, та в художньому дискурсі Гарлемського періоду зокрема, відіграє процес міграції переважно з південних чи середньозахідних провінційних містечок і навіть міст до великих

урбаністичних центрів: Нью-Йорк, Чикаго. Міграційний наратив передбачає чотири основні етапи: подія, що зумовила рух персонажа на Північ; детальна репрезентація його початкової конфронтації з містом; намагання героя асимілюватися в новому місці та його опір негативним впливам міста; усвідомлення можливостей зреалізувати себе на Півночі й конструювання урбаністичної суб'єктності [дет. див. 8].

У контексті афро-американського досвіду покинути Південь означало не лише позбутися нав'язливого страху перед можливим лінчуванням, але й втратити простір предків, расової пам'яті та історії. Розрив з рідною спільнотою давав шанс нащадкам колишніх рабів вибудовувати нове життя без нагадувань чи свідчень про ганьбу їхнього минулого.

Велика міграція вплинула й на організацію, побут та культуру великих міст. Міські прибульці ставали не лише жертвами міського способу життя, часто вони виражали свій протест через створення власних просторів, що не контролювалися владою або ж були визнані нею як екзотичний простір з правом на існування. До таких безпечних місць належали більярдні, нічні клуби, приватні помешкання зі славнозвісними вечірками, кабаре, де підтримувалася південна культура чорношкірих, відтворювалися реалії південного життя та фольклорні надбання. Такі локуси давали мігрантам можливість протистояти урбанізації свідомості та певним чином підтримувати зв'язок з минулим. Ф. Гріффінін підкреслює подвійну природу таких безпечних місць: «З точки зору прогресу безпечні місця є такими, що живлять, зцілюють та захищають, з консервативної перспективи вони притлумлюють протест та ув'язнюють героя у гнітючому минулому» [8, 111].

Суттєві зміни відбулись і в церковній культурі. Зокрема популярним стало включення негритянської духовної музики (госпел, спірічуалз) у церковні богослужіння, хоча тривалий час вони заперечувалися північними негритянськими спільнотами як занадто емоційні та чуттєві. Таким чином церква набула статусу безпечного простору для мігрантів. Адже у ній вони мали змогу переживати ті самі релігійні ритуали, стани душевного

піднесення та короткочасного заспокоєння, утіхи як і під час відвідин церковних богослужінь «вдома». Церкви допомагали новоприбульцям адаптуватися до міських реалій, розраджували їхнє розчарування. Водночас як блюз, так і госпел тривалий час не визнавалися середнім класом чорношкірих, аж поки ці прояви афро-американської культури не стали предметом захоплення білих. Відтак церкви та клуби були своєрідними оазами південної культури, за якою сумували та якої потребували мігранти. У текстах афро-американських письменників вони функціонують як безпечні локуси, де новоприбульці переживали психологічний катарсис.

Отже, міграція до міста мала двовимірний характер. По-перше, вона змінювала свідомість чорношкірих, їхнє світобачення. По-друге, прибульці до міста трансформували його культуру та містян.

Локус міста лише на перший погляд символізує *багатоманітність та гетерогенність*. Насправді розмаїття міського локусу чітко структуроване та є втіленням «дисциплінарної влади» (М. Фуко), що виражається найперше в існуванні окремих міських гетто чи районів компактного проживання різних расових, етнічних та національних спільнот. Місто постає і як структура пригноблення, і як локус толерування відмінності. Наприклад, у США в часи Великої міграції афроамериканці, що масово прибували на Північ, були вимушені поселятися лише в районах для чорношкірих. Незважаючи на їх перенаселеність, чорношкірі не могли вільно змінювати місце проживання, тобто порушувати межі наданого їм простору. Визначений локус помешкання є однією з форм дисциплінарної влади міста, яка таким чином перетворює тіла мігрантів на «покірливі тіла». Відтак афроамериканці, що масово мігрували з Півдня з надією утекти від расизму та тілесних покарань, потрапляли на Півночі в жорстку дисциплінарну систему міста, яка неухильно контролювала їхні рухи та тіла.

Порушення умовностей поділу простору між расами та розширення його на користь чорношкірих є однією з основних тем роману Рудольфа Фішера «Мури Єрихону»[6], що вперше побачив світ 1928 року. Рудольф Фішер

(1897 – 1934) був одним з найблисучіших майстрів змалювання міського життя чорношкірих, що прагнув передати «складність негритянської урбаністичної культури і при цьому уникати екзотики чи зловживання сентиментальністю: дві небезпеки того часу» [5, 2].

Один з головних персонажів твору – білошкірий негр-юрист Фред Мерріт вирішує переїхати в район, де живе біла аристократія. Коли він оголошує на одному з зібрань про те, що придбав маєток у найбільш престижному районі Нью-Йорка, чорношкірі друзі застерігають його, що він зможе проживати там, лише якщо буде видавати себе за білого, в іншому разі – його змусять переїхати або ж просто спалять помешкання. Своїм переїздом, що неодмінно викличе роздратування у білих містян («феїв»), чоловік намагається відплатити за страждання вже покійної матері, яка зазнала сексуального приниження від білошкірих чоловіків. Багатій вважає, що розширення території може відбуватися лише шляхом кровопролиття. На його думку, негри повинні перестати обмежувати свій життєвий простір певними локусами, а агресивно й безцеремонно вриватися в «закриті» для них райони. Погляди мільйонера пояснює молодий Тод Брус. Зокрема він згадує: «Гарлем розпочинався з погромів. Я пам'ятаю, як підлітком боявся виходити на вулицю ввечері. То були лихі часи – згря «пацанів-феїв» могла зловити «джига» (jig – негр у негритянській англійській) та відлупцювати його, або ж згря «джигів» могла схопити «хлопця-фея» та показати йому гнів Господній... То були веселі дні, – продовжував він. Люди тримали каструлі з їдкою кислотою на плитах і як тільки дзвонив дзвоник, бігли з нею до дверей. З даху свого будинку ви могли побачити, що на чотири блоки немає жодного димаря: їх усіх розібрали, а цеглу склали на вікні в передпокої, як боєприпаси» [6, 39—40]. Війна за територію – це завжди трагедія, що не сприяє порозумінню між расами: «тріумф чорношкірих – це трагедія білих. Ми виграли – ми виграли територію. Всі «феї» змушені були забиратися геть, дати нам дорогу, залишити нам простір. Що ж вони робили? Очевидно опиралися, а чому б і

ні. Трималися за свій район, намагалися не віддати. А ми розбивали їм голови цеглою з димарів та купали їх у кислоті. Що вони можуть почувати до нас?» [6, 42]. Переїзд Фреда, на думку його чорношкірих друзів, розворушить старі рани, дестабілізує тимчасовий спокій між расами. Проте мільйонер не збирається здаватися. Він має право обирати простір. Його не лякає й те, що зовсім недавно один з чорношкірих, який намагався поселитися в районі для білих, був підірваний разом із помешканням.

На початку ХХ століття велика міграція чорношкірих та виникнення негритянської буржуазії, яка заволоділа значною частиною нерухомості у великих містах, суттєво змінили й образ північних мегаполісів, які традиційно були населені білими з невеликим відсотком афроамериканців. Останні переважно походили з родин, що здавна проживали на Півночі, а отже, чітко усвідомлювали своє місце та відповідні моделі поведінки в білому світі. Не лише мігранти у процесі свого контакту з містом переживали суттєві психологічні трансформації, а й корінні жителі Півночі були налякані масою новоприбулих, що принесла з собою хаос та порушення звичного способу життя.

Нічне життя Гарлема складає невід'ємну частину творів чорношкірих письменників початку ХХ століття. Як писав В. Термен: «Багато написано й сказано про нічне життя Гарлема. Воно стало лейтмотивом інтелектуальних бесід та секретів продавчинь. Якщо ви хочете називатися нью-йоркцем, ви повинні побувати в Гарлемі хоча б раз. Кожна сучасна людина знає Гарлем, а знати Гарлем означає раз або два відвідати нічний клуб» [19, 46]. Клуб – славнозвісний локус тогочасного Гарлема, а також необхідна реалія творів гарлемців. Показовим є той момент, що сприйняття шоу в кабаре викликає хвилювання та зворушення якихось глибинних пластів несвідомого у більшості персонажів у творах гарлемців (наприклад, у романах «Трясовиння», «Негритянський райок», «Додому до Гарлема»).

Роман Клода Маккея «Додому до Гарлема» [16] в потрактуванні негритянського району Нью-Йорка та способу життя чорношкірих певним

чином продовжує стиль письма Карла ван Вехтена, але його своєрідність визначається талановитим змалюванням душевної роздвоєності простих афроамериканців, які прагнуть знайти «свій дім» в американському суспільстві, але марно.

Суттєву роль у романі відіграють локуси нічних клубів та кабаре. Вони, на думку Роберта Расса, уособлюють карнавальний дискурс, що функціонує як контрдискурс до домінантної білої парадигми: «У Гарлемі Джейк намагається знайти світ, вільний від «офіційної культури», та жити в світі «неофіційної» карнавальної культури» [18, 354]. Л. Г'юз так писав про ці оази «примітивного світу»: «Гарлемський нічний клуб – місце, де музика, танці та випивка, на думку багатьох, послаблюють тиск «білої цивілізації» – є центром існування афро-американської культури, більшим, ніж церва чорношкірих» [13, 55]. Спочатку це були місця зустрічі ще невідомих на той час митців, письменників та співаків, які обговорювали проблеми чорношкірих у США. Білі зрідка, лише на запрошення чорних, з'являлись у таких клубах і складали невелику частину відвідувачів [13, 8]. Проте згодом «мода на негрів» породила масове паломництво заможних та знаменитих білих до цих осередків афро-американського буття.

Змалювання К. Маккеєм Гарлема сконцентровано навколо нічного життя. Реалії нічних клубів, кабаре, вечірок створюють в романі ефект карнавалу. Як зазначав М. Бахтін, карнавал – «це реальна (але тимчасова) форма самого життя, яку не просто розігравали, а в якій насправді жили (під час карнавалу). Іншими словами, в карнавалі грає саме життя, розігруючи – без сцени, без рампи, без акторів, без глядачів, тобто без усілякої художньо-театральної специфіки – іншу вільну форму свого існування, своє відродження та оновлення на кращих началах... Карнавал – це інша форма життя народу, що базується на сміхові» [1, 325]. В описі нічного життя Гарлема знаходимо риси карнавальної культури: сміх, вирування природних, щирих та неконтрольованих емоцій, різнобарв'я кольорів, масок, тіл, музики, танців і веселощів. Чорношкірі

учасники нічних дійств відчувають та насолоджуються тимчасовим звільненням від гнітючих реалій свого буденного життя. Прагнення Джейка на початку роману повернутися до Гарлема-як-дому, де він зможе відпочити від жахів війни, насолодитися життям, зрештою завершується усвідомленням того, що світ карнавалу не може стати для нього справжнім, постійним домом. Наприкінці роману виявляється, що герой, як і низка інших персонажів романів періоду Гарлемського ренесансу, не має дому ні в Гарлемі, ні деінде. Мотив пошуку неіснуючого дому, характерний для афро-американського художнього дискурсу, актуалізований у романі К. Маккея. На початку ХХ століття дім як локус, що символізує мир, спокій та безпеку, був усе ще нездійсненою мрією для негрів у США.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса / М. Бахтин. – М. : Худож. л-ра, 1990. – 541 с.
2. Baraka Amiri. Black Literature and the Afro-American Nation : the Urban Voice / Baraka Amiri // *Literature and the American Urban Experience : Essays on the City and Literature* / ed. by Michael C. Jaye, Ann Chalmers Watts. – Manchester : Manchester University Press, 1981 – P. 139–161.
3. Butler R. The City as Liberating Space in *Life and Times of Frederick Douglass* / Butler Robert // Hakutani Y. *The City in African-American Literature* / Hakutani Y., Butler R. – Fairleigh Dickinson University Press, 1995. – P. 21–37.
4. Dunbar P. L. *The Sport of the Gods* / Dunbar Paul Laurence. – BiblioLife, 2008. – 136 p.
5. Fisher R. *The City of Refuge* / Fisher Rudolf // *The Collected Stories by Rudolf Fisher* / edited with an Introduction by McCluskey Jr. John – Columbia : University of Missouri Press, 2008. – 342 p.

6. Fisher R. *The Walls of Jericho* / Fisher Rudolph // With a New Preface by William H. Robinson Jr. – New York : Arno Press and the New York Times, 1969. – 307 p.
7. Gibson D. *The Harlem Renaissance City: Its Multi-Illusionary Dimension* / Gibson Donald // Hakutani Y., Butler R. *The City in African-American Literature* / Edited by Hakutani Yoshinobu, Butler Robert. – Fairleigh Dickinson University Press, 1995. – P. 37–50.
8. Griffin F. «Who Set You Flowin'?» *The African-American Migration Narrative* / Griffin Farah. – Oxford : Oxford University Press, 1996. – 236 p.
9. Hakutani Y. *The City in African-American Literature* / Hakutani Y., Butler R. – Fairleigh Dickinson University Press, 1995. – 265 p.
10. Harding D. *Writing the City : Urban Visions and Literary Modernism* / Harding Desmond. – New York : Routledge, 2003. – 224 p.
11. Haskins J. *The Cotton Club* / Haskins Jim. – New York : Random House, 1977. – 172 p.
12. Hughes L. *Not without Laughter* / Hughes Langston ; with an Introduction by Arna Bontemps. – New York : Collier Books, 1969. – 304 p.
13. Hughes L. *The Big Sea. An Autobiography* / Hughes Langston. – New York : Hill and Wang, 1963. – 335 p.
14. Jackson II R. L. *Negotiation of African American Identities in Rural America: A Cultural Contracts Approach* / Jackson II L. Ronald, Stewart B. James – [Электронный ресурс]. – Режим доступа до журн. : <http://www.marshall.edu/jrcp/JacksonStewart.htm>
15. Locke A. *Harlem* / Locke Alain // *The Survey Graphic*. – March. – 1925. – P. 628–630.
16. McKay C. *Home to Harlem* / McKay Claude. – New York : Pocket Books, 1956. – 180 p.
17. Morrison T. *City Limits, Village Vales : Concepts of the Neighborhood in Black Fiction* / Morrison Toni // *Literature & the American Urban Experience : Essays on the City and Literature* / ed. by Jaye Michael C.,

- Watts Ann Chalmers. – Manchester : Manchester University Press ND, 1981. – P. 35–45.
18. Russ R. «There's no Place Like Home» : The Carnival of Black Life in Claude McKay's Home to Harlem / Russ Robert // Harlem Renaissance Re-examined : A Revised and Expanded Edition // ed. by Victor A. Kramer and Robert A. Russ. – Troy, New York : The Whitston Publishing Company, 1997. – P. 353–373.
19. Thurman W. Harlem : A Vivid Word Picture of the World's Greatest Negro City / Thurman Wallace // The Collected Writings of Wallace Thurman : A Harlem Renaissance Reader / ed. by Amritjit Singh, Daniel M. Scott III. – New Brunswick, NJ. : Rutgers University Press, 2003. – P. 32–34.
20. Thurman W. The Blacker the Berry... / Thurman Wallace ; with an introduction by Therman B. O'Daniel. – New York : The Macmillan Company, 1970. – 231 p.
21. Williams R. The Country and the City / Williams Raymond. – Oxford : Oxford University Press, 1975. – 356 p.

ШИМЧИШИН М. М.

ИЗОБРАЖЕНИЕ УРБАНИСТИЧЕСКОЙ СУБЪЕКТНОСТИ В РОМАНАХ ПИСАТЕЛЕЙ ГАРЛЕМСКОГО РЕНЕССАНСА (Р. ФИШЕР «СТЕНЫ ИЕРИХОНА», Л. ХЬЮЗ «СМЕХ СКВОЗЬ СЛЁЗЫ», В. ТЕРМЕН «ЧЕМ ЧЕРНЕЕ ЧЕРНИКА...», К. МАККЕЙ «ДОМОЙ В ГАРЛЕМ»)

В статье проанализированы особенности изображения урбанистического локуса и урбанистической субъектности в художественном дискурсе Гарлемского возрождения – культурный феномен первой трети XX столетия, в процессе которого состоялось качественно новое развитие афро-американской литературы, музыки и изобразительного искусства. Город изображен как локус бегства от рабского прошлого, как пространство для самореализации, как карнавал, где практикуют традиции

чорнокожих американцев, а также как инструмент контроля за расовым телом.

Ключевые слова: Гарлемский ренессанс, урбанистический локус, афро-американская идентичность, афро-американская литературная традиция.

SHYMCHYSHYN M.

THE REPRESENTATION OF URBAN SUBJECTIVITY IN THE HARLEM RENAISSANCE NOVELS (THURMAN W. «THE BLACKER THE BERRY...», MCKAY C. «HOME TO HARLEM», HUGHES L. «NOT WITHOUT LAUGHTER», FISHER R. «THE WALLS OF JERICHO»)

The article deals with the oeuvre of the writers of the Harlem Renaissance (1919 – 1929), a movement and collection of important events in the twentieth-century African American culture that touched every aspect of African-American artistic life: literature, music, theatre, musical theatre and the visual arts. The Harlem writers concentrated on the urban locus and readers encounter different dimensions of the city: city as a refuge from the memories of slavery and traumatic experience, city as a possibility to meet other identities and experiences, city as carnival, city as the way to the emancipation from the prejudices of rural life.

Key words: the Harlem Renaissance, urban locus, African American Identity, African American Literature.

Стаття надійшла до редколегії 25.06.2013 р.